॥ अथ महाबळेश्वर क्षेत्र माहात्म्य ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ मीलिता नैमिषारण्ये सूतं
शास्त्रविशारदं ॥ मुनयः सुकथां रम्यां पप्रच्छुः पा
पनाशिनीं ॥ १ ॥ सह्याद्रिमस्तके गंगाः पंच जा
ताः सुपुण्यदाः ॥ तेषु तास्वि न्ब्रह्मतीर्थं विष्णु
तीर्थं ततः परं ॥ २ ॥ ततः परं रुद्रतीर्थं च चक्रती
र्थं ततः परं ॥ ततः परं हंसतीर्थं च तीर्थं चारण्यसं

ज्ञकं ॥ ३ ॥ मलापहं तस्य धामे चाष्टमं पितृमु-
क्तिदं ॥ तथा महाबलः शंभुर्द्वितीयोऽत्रिवरे
श्वरः ॥ ४ ॥ कोटीश्वरः क्षेत्रपालस्तथा रुद्रजटे
श्वरः ॥ अरण्येष्वपि लिंगानि दिव्यदेवमया
नि च ॥ ५ ॥ वेदाश्रमाः संति यत्र सर्वे देवास्त
थैव च ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाश्च यत्रतिष्ठंति स

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

म. क्षे. वर्द्धा ॥ ६ ॥ अश्वत्थ वृक्ष स्तत्रास्ति सुवर्ण दल मंडि मा.
॥ २ ॥ तः ॥ सर्वे ग्रहाः सानुकूलाः परं पुण्य प्रदान्वर्णा ॥ ७ ॥
एतादृशं महा क्षेत्रं माहात्म्यं श्रूहि तस्य च ॥ सर्व
काम प्रदं चैव मुक्ति मुक्ति प्रदायकं ॥ ८ ॥ सूत उ
वाच ॥ शृण्वंतु ऋषयः सर्वे क्षेत्र माहात्म्य मुत्तमं
श्र यस्य श्रवण मात्रेण सर्व काम प्रदं नृणां ॥ ९ ॥ भू शिव
मि लोकं विना ब्रह्मा चकार सृष्टि मुत्तमां ॥ पश्चा ॥ २ ॥

[illegible] ब्रह्म लोके ध्यान योग परोऽभवत् ॥ १० ॥
बहु कालं तपश्चक्रे तदा विष्णु स्तोषयत् ॥ पर चे
मा ब्रह्मा तत संतुष्टः प्रोवाच कमलासनं ॥ ११ ॥ भूमि
लोके नृणां सृष्टिः कर्तव्या जीव संज्ञका ॥ १२ ॥
ब्रूहि तत्रा तत्र आरभे सृष्टि मुत्तमां ॥ १३ ॥ नि मो
नुभं महीं कृत्वा सशैल वन कानना ॥ हरिं शिवं
हित्वा दो ग्राप सलादि मस्तके ॥ १४ ॥ सरस्वतीं तथा

श्रेष्ठां गंगां भागीरथीमपि॥ कश्यपादिऋषीन्वेदान्स मा.
मानीयतपस्तप्त्वा॥१४॥ ब्रह्मा चक्रे ब्रह्मतीर्थं विष्णुती
र्थं हरेर्हरः॥ रुद्रतीर्थेति पश्चक्रुः सर्वे देवर्षयस्तथा॥१५॥
तपःसिद्धिस्तदाजाता सृष्टेरुत्पत्तिकारिणी॥ तपःस्थला
स्त्रितीर्थानिजातानिस्नानहेतवे॥१६॥तदा ब्रह्मा हरीशा शि व
भ्यर्चारंभंचक्रुः॥ महाबलेश्वरइतितथाचाति ॥३॥
बलेश्वरः॥१७॥कोटीश्वरस्ततः पश्चाद्देवं ब्रह्मा प्रपूज
यत्॥१८॥ऋषयऊचुः॥श्रुतानिलिंगेनामानि ब्रह्मे
णाकल्पितानिच॥लिंगानांनामविख्यातिः कथंजाता

भुवःस्थले॥१९॥एतद्विस्तरतोऽस्माकंकृपयाब्रूहिसत्व
तः॥ यस्यश्रवणमात्रेणपातकक्षयोभवेत्॥२०॥सूतउ
वाच॥लिंगानांभूमितोऽस्मिन्नानाविख्यातिरुत्तमा॥
कारणंतस्यवक्ष्यामिशृणुध्वंऋषिपुंगवाः॥२१॥कुंभयो
निःपुराकल्पेवसुकालेस्त्रियासह॥मोक्षकामायवास
तिंचकारद्विजसत्तमाः॥२२॥तदाविंध्याद्रिमागत्यनार
दःस्वेच्छयाक्वचित्॥तमुवाचगिरिंसूक्ष्मंमेरुस्त्वतोऽ
धिकः कथं॥२३॥इतिविंध्याद्रिणाश्रुत्वापरांदृष्टिंगत
स्तदा॥ गतिंसूर्यस्यवेरध्वाअंधकारोबभूवह॥२४॥

अनेनकारणेनैवसर्वेदेवर्षयस्तदा काञ्चीक्षेत्रंसमागत्यकुंभयोनिंतुतोषयु; २५ मा०
विंध्याद्रिंतेसकलंप्रोचुर्देवर्षयस्तदा विंध्योननिंमुनेऽस्यांकुरुत्वंशी
घ्रमिहाश्रमे २६ कुंभयोनिस्तदाकाञ्चीत्यक्त्वागत्वाथदक्षिणां नर्मदांकृ
त्वाचविंध्याद्रिंप्रयत्नेनोहपर्वतं २७ लोपामुद्रामहाभागाप्रतृष्टयासह
ध्वनिंचरंतीतेनधर्माणांनिर्णयंविदधेगिरा २८ एवंचरंतीकालोनलोहाद्रौ
षण्मुखःपुरंदृष्ट्वाविश्रामयित्वातोस्वाश्रमेविदधेहृदं २९ एतस्मिंसमये शि व
गस्त्यःकाञ्चीगिरहदुःखितःपप्रछषण्मुखंस्त्रेदक्षिणेकाञ्चिकासमं ३०
अगस्त्योवाच अहोगौरीहरानंदस्वामिन्सर्वार्थदर्शनः भवताभगवान् ४

रुद्रःसंस्पृष्टोगुह्यमप्युत ३१ भगवन्भूतभव्येशःसर्वज्ञःसकलार्थदृःसर्वेभ्य
मनिप्रीत्याजगादगुणशालिने ३२ काञ्चीरहस्यंभवतासम्यक्क्रमेप्रतिपादितंस्क
न्दोमुख्यतीर्थानिश्रुतानिभवतोमया ३३ महाबलजडोद्भूताःपंचसूतीःकथंप्रभो गंगा:
तथैवलिंगनामानिविख्यातानिकथंभुवि ३४ कृष्णावेणीतथाचान्याविख्यातायाक
कुप्रतीत्ययःपूर्वाणवंयाताःकस्मात्कार्यवरात्प्रभो ३५ कृष्णयासहसावित्रीपश्चि गायत्री
मायांकथंगतातेहिसुरतोब्रूहिसर्वज्ञशाश्वतविरट ३६ षण्मुखउवाच किमर्थंपृच्छ
सेगस्त्यरहस्यंसर्वदेहिनांदेवानामपिदुष्प्रापंकारणंवदमानसं ३७ अगस्त्योवाच
काञ्चीगिरहदुःखेनदुःखितोहंमुनीश्वरः तत्समंचाधिकंक्षेत्रंनिवासायममास्तुतत्
३८ एतदर्थंनपृच्छामोह्यसाधनकारणं उत्तमंक्षेत्रमाहात्म्यंब्रूहिषण्मुखतत्त्वतः ३९

म० स्व० मा० सूत उवाच श्रुत्वाप्रश्नंकुंभयोनेः स्मरन्शिवपदांबुजं षण्मुखो विस्मराद्दक्षयोराणिकामि
मां ४१ आसीत्पद्मेपुराकल्पेदैत्योनामंमहाबलः तस्यानुजोप्यतिबलोमहाबलपराक्रमः
४२ ताभ्यांविश्वमिदंकृत्स्नंपरिपृर्तमुपक्रमं तदाब्रह्महरीशानायोध्याभ्यांसमाययुः
४२ ततोतिबलमायांतंदृष्ट्वादेवाःसवासवाः भयेनवेपमानांगादैत्यदर्पपराजिताः ४३
ततःशस्त्रैर्महाशस्त्रैर्विष्णुनातिबलोरणे पातितोशिभिरन्यैश्चपुष्पवृष्टिस्तदाभवत् ४४
ततोहकृतंवीक्ष्यस्वसैन्यंमहाबलेः भ्रातुर्हतस्यापिचितंस्मिलनूरोषदुर्धरः ४५
तस्यानुगछतःशंभुर्विष्णुर्धात्रुतोननः आनेत्राःसमुखोस्थातुंततोमायांप्रसस्मरुः
४६ देवाऊचुः नमस्त्वामादिभूतांजगद्वीजांपरांसतीं महामायांगुणवतीं ब्रह्मेशा
महरिस्तुतां ४७ यथासर्वेभेदरूपंकृत्नंकोत्स्न्यभावतः त्वमीशानब्रह्मविष्णुस्वरूपायोगसि शिव
धिरा ४८

यथाविश्वस्यबीजानिदेवाःसर्वेविनिर्मिताः दत्तंदेव्यारूपंसामर्थ्यंनोजसंवरं ४९ वरांधांशास्त्र
कर्त्रीस्मृतिर्यस्यातिसिधिरा तस्मादस्मत्प्रसन्नासिदेव्यदर्पविनाशाय ५० इतिस्तुतिमुतिस्की
र्तांश्रुत्वामायाविमोहिनीसाधोदेव्युमोहयित्वावरायामाससगरात् ५१ ततोमहाबलोदैत्यः
प्रतापानलदुर्धरः रणेप्रसादसमुखेप्रोचेशानमाधवान् ५२ वरान्वृणुतभद्रंवः प्रसन्नोस्मि
सुरोत्तमाः करोमियद्भीष्टंवोमासंदेहःपरंमम ५३ ब्रह्मादयऊचुः भवान्प्रसन्नोयदिनोसरे
होवचनेनते तर्हिवध्यस्त्वमस्माभिरेवंयोभीष्टोवरः ५४ महाबलस्त्वंचधन्योसिकृत
कृत्योसिजन्मेमसफलंभवेतु यन्मेवचनसंकल्पात्वधमिच्छंतिवैसुराः ५५ तस्मात्युरुष्व
र्येणजीवितव्यंमहात्मना यथामेश्लाघ्यसंसारिपवोपिवराधिनः ५६ वानाहतांबुजवत
प्रोद्यत्तविद्यच्चलं आयुस्तावत्पियशसायोजीवेतसधन्यभृः ५७ भारोधरण्यांननगैनाधि
र्निर्यत्नेघनैः निरस्तयस्मात्भारोधरण्यांजायतेभृशं ५८ वरंबालस्यमरणंमातुर्वागर्भपातनं

तिर्यक्त्वजननंवापिनायशोलिप्तजीवनं ५९ अहोभुवननाथस्य ममसेंद्रमरानताः भोगालोकस्यदुष्प्रा
पामयाभुक्तोस्मिनावराः ६० उवलकाष्ठानेलोलप्रतापेनमहीयसां यशोरत्नहारिसहसाभस्मसात्क
रितान्यलं ६१ देवाःसेवारताःसर्वेनराःकिंकरतांगताः विषाग्निनोहतःश्वासाओश्वासाद्विजाःकृताः
६२ सुरांगनाःकरालोलोशिरव्यजनचालने कंकणध्वनयोमंदाःसोद्वान्कुर्वंतिबधिरान् ६३ कनिमि
कलाःसृष्टाःसुरतांतकृतापहाः मद्राष्ट्रेजनकांताभिःपौर्णमास्यिवनित्यशः ६४ लोकेशाशासन
स्थानसहभुक्तमिदंजगत् तस्मत्यागीशलक्ष्मीशगोरीशायावरार्थिनः ६५ अधुनाभुक्तभोगोहं
देहपातादशावहं सुरैरेवंविधंश्लाघ्यंपुण्यंविस्तारयेद्वरं ६६ स्कंदोवाच एवंविमृश्यमतिमान्
तानुवाचमचिराद्देहोयंभवतामयेकृतोवेगेनपात्यतां ६७ तरभ्रंशापदद्वेद्वेआगलोविष्णुरा
स्थितः मृत्युरुग्रस्त्वयोदेवाःवरैस्तंवृतुरुत्सुकाः ६८ ब्रह्मादयऊचुः भोभोअसुरवर्यस्त्वंवरयोग्यो
सिनोभक्तइष्टंवरमिष्टंदास्यामोभुवनेश्वराः ६९ महाबलउवाच नमामिदेवान्सकलान्नमी

शानब्रह्मेशविष्नूजगतामधीशान् जगन्मयादीनूत्रिगुणेश्वरीनमायामयान्सृष्टिलयस्थितिक्षमान् ७०
एकःपुमान्शक्तिगुणःस्वभावैःसिध्यो भिन्नोजगदादिसिध्ये तेब्रह्मविष्णुप्रमथाधिनाथानामानिकर्मानुरू
पाणिभेजुः ७१ नमोस्तुशक्तित्रयभावरूपिणेनमोस्तुरूपत्रयभेदशिने नमोस्तुविश्वादिनिमित्तहारिणे
नमोविशाहतभेदमूर्तये ७२ नमोगुणव्याहतभेदचक्षुषेनमोगुणाकारविकारदर्शिने नमोगुणाना
ममृगांकदर्शिनेनमोगुणैराहतसृष्टदर्शिने ७३ अनंतपारभवसागरंभवत्पदंप्रयाताःप्रतरंतिनिर्भयाः
भवत्पदस्पर्शहतेनसोममश्नोगतोन्नहतमत्रकिंपुनः ७४ यदीक्षणस्पर्शहतापकुंजायश्चनोपा
तसुभद्रभद्रपाः नेषांपुरोमेर्पितमंगमेततन्नोत्रसंवक्तुयाचनांयं ७५ ब्रह्मविष्णुमहेशानादाना
रश्चेद्वरंमम वांछितंममसर्वस्वदातव्यंसुरसत्तमैः ७६ मनुष्याणांयदासृष्टिःकर्तुमिच्छतिचेद्विधिः
विष्णुस्तुपालनेनहृच्छिवस्तस्यसंहारकः ७७ तदेवांछितंदेयंभुक्तिमुक्तिप्रदायकं एतद्वर
स्यदानेनमोक्ष्यंयातुजनेष्वपि ७८ प्रसन्नोसियदाशंभोतदास्मिंस्तवमस्तके मन्नाम्नालिं
गरूपस्त्वंसृष्ट्यादौभवशंकर ७९

मस्तकेपंचगंगानामुत्पत्तिश्चास्तुसंततं महातनामाविष्णुस्वेरिव्यलिंगभवप्रभो ८० सैन्यस्यमस्तको
टीनांकोटीशोभवपमजः मन्नाम्नाख्यातिमागत्यक्षेत्रंचास्तुविप्रभो ८१ सर्वेदेवास्तथाऋषे
त्रैसर्वेवेदास्तथैवच तिष्ठंतुसर्वदालोकानू भोगमोक्षप्रदायकः ८२ गुरौकन्यागतेजाते यात्रांकु
र्वंतियेजनाः तेषांदारिद्र्यदुःखंचनागमाथातुनित्यशः ८३ अस्मिन्क्षेत्रेतुयात्रार्थेआगछंतिचयेजनाः तेषांस्नानेनदानेनपूजनेनाघसंक्षयः ८४ एवंचरित्रंइतिहासरूपंपरंपवित्रंपठतांविशृण्वतांचतुर्विधस्तत्पुरुषार्थसिद्धिदंश्रीभोगलाभोस्तुपरत्रलोके ८५ महाबलेश्वरःसेषस्तथाचानिबलेश्वरः कोटीश्वरोपिहितदाख्यातोभुवमद्भुतः ८६ एवंपरंहिमाहात्म्यंसर्वपापप्रणाशनं पठतांशृण्वतांमोक्षःभोसौख्यंप्रजायते ८७

इतिश्रीस्कंदपुराणेसह्याद्रौमहाबलेश्वरक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनंनामत्रयोध्यायः

ऋषयऊचुः॥ श्रुतोलिंगत्रयस्येवमुत्पत्तिर्वोभयोत्तमा॥तत्र गंगाः कथंजाताःतादृश्यश्चवतापुनः॥१॥ सूतउवाच॥ एवंलिंगत्रयंक्षेत्रश्रेष्ठंसृष्टेः परंतपाः॥तन्मस्तकेपंचगंगाः कथंभूतावदामिवः॥२॥ ब्रह्मायज्ञस्यचारंभेनिर्विघ्नकरणायच॥लिंगानित्रीणिसंपूज्यप्रारेभेयज्ञमंडपं॥३॥ ब्रह्मारण्यमहाघोरेचकारयज्ञमंडपं॥विस्तीर्णंभूषितंरत्नैर्मुक्तामणिविद्रुमैरपि॥४॥चकारयज्ञसामग्रीं समग्रांदक्षिणांचसां॥ऋषीन्देवांस्तथासाध्यान्सिद्धान्यक्षान्सुनीन्विभुः॥५॥सुनुद्दर्वतिसंप्राप्तेभ्यर्पितेवेदकोगणे॥ऋषिनिःपरि

तो रेजे ग्रहे दिव निशाकरः॥ ६॥ देवा विष्णु महेशाद्याः सभ्या मा०
स्तत्र महाक्रतौ॥ लोकपालावेत्रधरा वेदा वै परिचारकाः ७
सिद्धाः साध्याः सयक्षाश्च॥ द्याः नगाः किंपुरुषागनाः॥ सर्वे
प्रमुदितास्तत्र यज्ञभागैरपायसुः॥ ८॥ ब्रह्मा प्रजापरिवृतो
मुहूर्ते वेदिकामुखे॥ स्थितः पुरोहितेनार्यं सावित्रीं समुपाक
यत्॥ ९॥ सावित्री यज्ञसंपत्तिमृतां वीक्ष्य संभ्रमात्॥ शृंगा
रान् रूपलावण्यान् सरूपान् कर्तुमैच्छत॥ १०॥ पुरोहितस्य व
चनेनैकापिस्फुरतेयदा॥ तदामुहूर्तक्रमणेभीतः प्रोचेसभा
सदः॥ ११॥ सावित्री संभ्रमेणार्था त्वरया नागमिष्यति॥ मुहू ६

र्तमतिशेषंहि यज्ञार्हो भवेत्कथं॥ १२॥ गायत्रीचेत्समानेया सावि
त्रीशेषनेष्यति॥ अतोविचार्यसभ्यैरेवंकुर्व्यंधर्मतोवचः॥ १३॥
स्कंद उवाच॥ इत्थंपुरोधसोवाक्यंश्रुत्वासभ्याविनिर्णयं॥ यदा
कर्तुंसमर्थानप्रोवाचश्रीपतिस्तदा॥ १४॥ विष्णुरुवाच॥ ज्येष्ठा
कनिष्ठाभार्येसुरवार्थंधर्मतोयदि॥ संकटेज्येष्ठभार्यायाः क
निष्ठापिनरास्यते॥ १५॥ मुहूर्तातिक्रमोमाभूद्गायत्रीयातुसत्व
रं॥ सावित्रीचेत्सवेदुष्टाशास्यतेऽस्मानिरीश्वरैः॥ १६॥ स्कंद
उवाच॥ विष्णोर्वचोधर्मपरंश्रुत्वासर्वेसभासदः॥ तथेत्यूचुःसा
धुसाधुगायत्रीधर्मभागिनी॥ १७॥ तदापुरोधास्त्वरयागायत्रीस

सुपाकृयत्न॥ अर्घासनेन पत्युः सा रेजे नृपेव राज्ञि पृष्ठ॥१८॥ वि
प्राहृष्टाः स्वस्त्ययनं चक्रुः सभ्या महास्वनैः॥ वाद्यानि ववदुस्तूर्ण
पणवाद्यानि जाह्नवे॥१९॥ वेदघोषैर्द्विजाऊचुर्बन्दिनः स्तुतिमंग
लैः॥ गायकागायनैः सिद्धाः साध्याद्याजयनैः स्वनैः॥२०॥ तेनघो
षेण महता दिक्कर्णधूरिता सदा॥ अट्टाट्टहासैः स्फुटन्ती तिरवे
रिव॥२१॥ अप्सरानर्तनं चक्रुर्नटपस्तुमहास्वनैः॥ तावद्घोषेण महा
सावित्री चकिता पतत॥२२॥ उथाया कामदा चित्रमितिव्याकुल
मानसा॥ पुरोधसो पराद्वित्रमतिष्ठेतीव्यतिष्ठत॥२३॥ तावतीन
गलाभ्यक्ताः सुवासिन्यः सुमंगलाः॥ नीराजनान्याहृत्वा यज्ञा

राणि च॥६०॥ पश्चिमाब्धौ शुक्रतीर्थं सावित्रीसिंधुसंगमे॥ सार्ध
त्रिकोटितीर्थानां फलं दास्यति सर्वदा॥६१॥ एवं पूर्वं वेकृष्णाजाता
संगमरूपिणी॥ तत्र तीर्थान्यनेकानि बभूवुः पापमुक्तये॥६२॥
यत्रयत्रभवेत्संगः कृष्णयासहितःपदे॥ तत्रतत्रमहापुण्यं मुक्ति
श्चैवनसंशयः॥६३॥ कृष्णावेण्योःसमायोगंकरुप्रत्यक्षकृष्णया
सावित्र्याः कृष्णयायोगंपश्येतोमुक्तिभागिनः॥६४॥ एवंक्षे
त्रंपुरासृष्टेरादौब्रह्मात्रकारयत्॥ तदारभ्यात्रगंगाकिंपुरोकन्या
गतासति॥६५॥ द्वादशेहिदशेवर्षेरायातिकृष्णयासह॥ तदातीं
र्थस्यदर्शयोगात्सुरवंयांतिसुरासुराः॥६६॥ सरस्वतीचगायत्र्या

PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

FOLIO NOS.

10–12

संगमं यातुमिच्छति॥ प्रयागक्षेत्र संभूताउत्तरामिमुखीस
रिता॥६७॥ एताद्दशंपरंक्षेत्रं वर्तते सत्यमस्तके॥ काशीक्षे
त्राद्व्याधिकं यवेनैकेन वर्तते॥६८॥ जितंतेश्वर जितंतेश्वर स
दारेदुस्तारेनमः॥ येःकृष्णासंगमःसाक्षात्कृतोनेत्रातिथिः
सकृत्॥६९॥ कृष्णागोदावरीगंगातीत्रयमिहमुखि॥ यद्द
तस्यान्द्यादृष्टस्तदासेव्यप्रयत्नतः॥७०॥ एवंक्षेत्रस्यमाहा
त्म्यंवक्तुंशक्तोऽपिनप्रभुः॥ गुणेःकृष्णस्ययत्तुल्यंदेवर्षिभु
रवष्टितं॥७१॥ येक्षेत्रकूपवापीस्थातीर्थरूपाबभूवतुः॥ ॥१३॥

यावज्जातंतीर्थमयंपाषाणदेवरूपिणः॥७२॥ ब्रह्मक्षेत्रंपरं
श्रेष्ठंवेदाश्रमसमन्वितं॥ अस्मिन्क्षेत्रेवसेद्यस्तुतेगच्छंति
परंपदं॥७३॥ इतिहासंपरंश्रेष्ठंपठतांशृण्वतांसदा॥ क्षेत्र
वासफलंप्राप्यतेषांमुक्तिःसदाकरे॥७४॥ कृष्णाभगव
तीमायामहोत्तुंगतरंगिणी॥ दूषणंसर्वदेवानांतारणीया
महाबले॥७५॥ वेणीप्रयागजामायावेण्यानित्यसमाग
मा॥ पुण्योदयेसुखप्राप्तादृष्टिनादृहुतेत्यघं॥ ॥इति
श्रीस्कंदपुराणेसह्याद्रिखंडेश्रीमहाबलेश्वरक्षेत्रमाहात्म्यं॥

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

॥ इतिश्रीमहाबलेश्वरक्षेत्रमाहात्म्यं॥

डाक्टर भाऊदाजी दयाराम स्मारकम्
DR. BHAU DAJI
MEMORIAL